

БАЛКАНСКЕ ЗАБЛУДЕ О ЗАГРЉАЈУ ЕВРОПЕ¹

Књига Весне Станковић Пејновић *Балканске илузије и европске перспективе*, састоји се из шест поглавља и бави се актуелним темама савременог друштва. Према тематском истраживању књигу чине целине: еволуција европских интеграција, европеизација, анализа рада ЕУ и њен однос према земљама западног Балкана, као и приказ одређених промена у периферним друштвима. Свако поглавље отвара мноштво питања. Аутор појмовно одређује и анализира одређени проблем. Актуелне промене посматра у ширем контексту глобалних дешавања. Пружа детаљан приказ различитих теоријских приступа и износи своје ставове.

У првом поглављу² аутор хронолошки приказује развој и стварање духовне идеје Европе, трага за европским идентитетом, анализира развој политичког система у Европи и тражи узроке кризе. Почиње излагање констатацијом да је европски идентитет подложен променама. Мада су Грци створили духовну идеју Европе, у средњем веку долази до промене и настаје сукоб мишљења између грчких филозофа и хришћанских теолога – између знања и вере. Касније је преовладало мишљење да се грчко и хришћанско гледиште не искључују, већ допуњују. У 17. веку модерна филозофија критикује грчку филозофију, али и хришћанску религију и руши европски идентитет настао у средњем веку. По мишљењу аутора, продор новог духа, првенствено усмерен на науку и технику, најавио је нов начин постојања човека. Међутим, за разлику од грчке филозофије која је трајно остала повезана са науком, по мишљењу аутора модерна филозофија је препустила науци водећу улогу и постала њен слуга. Нова научна и техничка открића била су све обимнија па уместо да буду од користи, све више заробљавају човека.³ Аутор нас даље упознаје са развојем политичког система у Европи и његовим променама кроз историју. Од почетка 16. века у Европи је владало правило једнакоправних држава у настајању, али које нису биле једнаке. У 17. веку у Европи покушала се одржати равнотежа. Модел равнотеже је подразумевао да ни једна држава превише не увећа свој сразмерни део у постојећој Европи. Тако су стварани механизми међународног права које је служило одржавању расподеле моћи постигнуте миром. Весна Станковић Пејновић, наводи да је политички систем у деветнаестом веку, мешавина европејства и националног државног поретка. У 20. веку јављају се три политичка система: демократски, фашистички и социјалистички. Аутор истиче да се утемељење Европе премешта у нове институције и националне

¹ Весна Станковић Пејновић, *Балканске илузије и европске перспективе*, Загреб, 2014.

² Криза европског духа.

³ Видети: наведени рад, стр. 16 и 17.

политике тако да се 1957. године потписују уговори о стварању Европске економске заједнице. Закључује да је циљ ових уговора стварање јединственог европског тржишта. Касније су разна политичка и друга дешавања довела до кризе европског идентитета. После богатог излагања различитих теоријских приступа о овом проблему аутор износи своје ставове. По њеном мишљењу, теорија што веће зараде врши насиље над стварношћу јер је изабран пут надокнаде, а не ослобођења нових животних токова. Према аутору технологија мора бити у функцији хуманизма, а не глобализације насиља. У ЕУ процес одлучивања у највећој мери је бирократски. То је пример мањка демократије. Закони и одредбе су нажалост формиран да би створили више неједнакости а мање могућности, закључује аутор.

У другом поглављу⁴, аутор даје критички осврт на стање у ЕУ и приказује њен колонијални однос према земљама западног Балкана. Износи да политичке елите ових земаља виде улазак у ЕУ као главни државни интерес. Даље наводи да се транзициони токови балканских народа користе као оруђе у рукама великих сила. Глобализацијом државама се одузима право на суверенитет и очување националних интереса. Народи губе и културни идентитет што оставља дугорочне последице. Аутор пише „иако се пропагира као колјевка демократије, ЕУ је устројена управо изразито недемократски“.⁵ Истиче да је неолиберализам све аспекте друштва подредио тржишту. Зато је дошло до смањења радничких и социјалних права, до комерцијализације и приватизације здравства и образовања. Све ово се усваја у институцијама ЕУ, и нажалост, наставља се и после избијања велике светске економске кризе 2007–2008. године. Криза се користи за остварење даљих неолибералних реформи. По њеном мишљењу опстанак у свету се планира, док се пропадање само догађа. Зато су многе државе данас препуштене неолибералном тржишту да решава њихове проблеме. Продајом националног богатства, банака, фабрика, земље су доведене до степена биолошке зависности. На крају она закључује: „Све смо ближе Европи која своје брутално неолиберално и недемократско лице више ни најмање не прикрива. Питање је да ли ће јој народи Европе моћи одговорити“.⁶

Анализирајући стање земаља западног Балкана, аутор прати судбину бивших југословенских народа и објашњава разлоге уништења југословенског заједништва. Југославија је била заједница више народа, језика, вера, обичаја, а ипак се није одржала као мултикултурална заједница на Балкану. Весна Станковић Пејновић поставља питање: „Није ли идеја Европе поражена на распаду Југославије?“ У даљем излагању примећује да је распад Југославије нанео велику штету Балкану и регионалном идентету. Сликвито приказује како ЕУ види Југословене и сам простор Балкана: „Из ЕУ се Балкан данас проматра као простор са становништвом које треба одгојити, довести у

4 Европа као центар и периферија

5 Видети: наведени рад, стр. 48

6 Видети: стр. 50.

ред и оспособити за извршење задатака које одгојитељи планирају за њих“.⁷ Аутор даље апелује да „културна елита“ делује као критичар или предлагач неких одлука и тако обликује јавно мњење. Истиче да се у процесу европејизације бивших југословенских друштава, југословенска прошлост потпуно игнорише и тако се то искуство своди на деполитизирани приче. Намерно се искључују различити облици сећања на социјализам.

Треће поглавље⁸ проблематизује питање грађанства и значење европског идентитета за изградњу европског грађанина. Дефинишући појам грађанства аутор пита да ли постоји на европском нивоу политички народ који поседује осећај заједничке припадности и заједнички идентитет. Анализирајући даље наглашава паралелу између правног и социјалног значења демоса. Закључује да се у креирању европског политичког идентитета полази од нормативних вредности, које ће бити заједничке свим грађанима као надградња етничком идентитету. Наводи уговор о ЕУ (Мастрихт, 1992) када је појам грађанство употребљен као комплементаран појам држављанству. Наглашава значење европског идентитета за изградњу европског грађанина. Главно обележје Европе је културна и традиционална разноврсност, па се поставља питање да ли је циљ уједињења Европе да се ове разлике изједначе. Аутор износи да постоје различити теоријски приступи европским интеграцијама. Они који имају негативан став према европским интеграцијама тврде да је европско грађанство празан појам. Са друге стране, Хабермас као бранитељ нужности европског политичког народа и европског устава тврди да треба испунити три функционална услова: европско друштво грађана, постојање европске јавности и политичке културе, а све то може убрзати устав. Аутор наглашава значај Лисабонског уговора који истиче да је ЕУ немогућа без политичке партиципације грађана и без директне демократије.

Весна Станковић Пејновић у четвртном поглављу⁹ говори о доношењу европског устава, правној регулативи, као и о неким институционалним променама у ЕУ. На самом почетку износи чињеницу да је доношењем европског устава ЕУ постала самостални правни субјект. Да би се постигла већа ефикасност у раду, укинута су „три стуба“ на којима почива рад ЕУ. Укнуте су привилегије европске заједнице као „првог стуба“. Европски савет има сталног председника и дошло је до смањења чланова Европске комисије. Аутор запажа да се у тексту уговора одустало од термина „устав“, као и од симбола Уније као што су застава, грб и заједничка монета. Мада је устав врхунац досадашњих европских интеграцијских процеса, аутор истиче да је ЕУ хронично подељена око неких питања: нема јединствени став око Русије, протекторати Босна и Косово не представљају модел међуетничке сарадње, питање независности Косова и питање проширења ЕУ (осећа се замор). По питању даљег развоја ЕУ постоје дијаметрално супротна мишљења

7 Видети: стр. 59.

8 Ка европском грађанству

9 Устав ЕУ – темељ уједињења и различитости

чији су носиоци еврофили и евроскептици. По другим питањима лако се уочава да у позадини стоје различити нивои поверења. Може ли се европско опште добро остварити кроз ту и такву Европу, пита се аутор.

Пето поглавље¹⁰ проблематизује више питања са актуелном тематиком. Аутор анализира и истражује који су услови за приступање ЕУ, како она функционише, будућност ЕУ, која су очекивања земаља западног Балкана и како их види ЕУ. На самом почетку износи чињеницу да земље западног Балкана, које су највећим делом земље настале распадом Југославије, напуштају социјалистички модел и прелазе на модел националне државе. Даље у тексту поступно и концизно излаже шта све тражи и које услове поставља ЕУ земљама које безглаво јуре да постану њене чланице. Аутор наводи да преговори трају док ЕУ не буде задовољна економским, политичким и општим стањем земље која јој приступа. Затим износи примере како се ЕУ меша у унутрашње стање земаља и угрожава њихов суверенитет (заједница Србије и Црне Горе, Македонија – Охридски споразум). Објашњавајући функционисање ЕУ аутор наглашава да је Европска комисија јединствено тело, јер је она у исто време предлагач, извршитељ, истражитељ, судија (у одређеним случајевима), порота и извршитељ. Аутор закључује да се зато много говори о демократском дефициту у ЕУ.¹¹ На примеру Швајцарске и Норвешке лако се уочава да чланство у ЕУ није неопходно за привредни развитак земље. Она запажа да су велика уверавања политичара да све земље западног Балкана морају постати део ЕУ. Медијски је представљено да је то прелазак из „периферног“ у „уређено развијено друштво“. ЕУ види Балкан као регион који није постигао одређени ниво да би био сматран интегралним делом модерног света. Балкан је нешто између. Према ауторовом схватању Балкан ће трајати све док се не заврши процес испуњавања захтева и стандарда „споразума о добрим намерама“ па да ће због свега тога Балкан убудуће бити заробљен у медијском свету „међувремена“. Анализирајући садашње околности у ЕУ, аутор закључује да је већинско расположење грађана чланица ЕУ, против даљег проширења. За проширење ЕУ постоје пожељне и непожељне чланице, или ауторовим речима „центар ‘царства’ баш и није заинтересиран за прихватање сиромашније периферије“¹². Према аутору, политичке елите земаља западног Балкана приступ ЕУ објашњавају као приступ стабилним европским државама и некритички прихватају све европске моделе, што представља политичку хипотеку и оставља дугорочне последице за одређену земљу. Аутор поставља питање: „Какав је тај однос у стварности?“ Сматра да је то колонијални однос у којем земље „центра“ штите своја друштвена богатства на начин да се приказују као део патриотизма и националног интереса, док се земљама Балкана из ЕУ предлаже да своја национална богатства ставе на тржиште и да буду кроз стране инвестиције приватизована.¹³

10 Стварност и идеологија у приступу земаља западног Балкана ЕУ

11 Видети: стр. 106.

12 Видети: стр. 113.

13 Видети: стр. 115.

Рађање идеје, идеологија и тумачење стварности тема је шестог поглавља¹⁴ ове књиге. Аутор излагање почиње потврдом Марксове тезе да неразвијена друштва (или друштва на периферији Европе) своју будућност виде у развијеним друштвима, па да већи степен друштвене свести и личне самосвести одређује друштвено и лично деловање а не неке спољашње околности. Приказује како поједини друштвени слојеви различито гледају на процес интеграција. У даљем излагању бави се настанком идеје, њеном модификацијом (прилагођавањем), уласком у одређене институције, начином како се она користи и како утиче на свест људи. Према аутору, да би се нека идеја остварила, прилагођава се масовним потребама и тумачи у складу са групним интересима. У периоду кризе људи су склони да решење прихвате од некога са стране. Медији су гласноговорници владајућих елита, па аутор апелује да је пожељно да постоји незванично мњење које би представљало критику званичних идеолошких ставова. Аутор у овом поглављу, разматра и анализира дух паланке и малограђанства, национализам и традиционализам. Према ауторовом схватању, да би човек остварио своју улогу у демократском процесу, мора бити аутономан.

Систематично изложен начин функционисања ЕУ, аргументовани докази колонијалног односа према земљама западног Балкана, пажљиво сагледане последице европских интеграција и ауторов поглед унапред чине вредност ове књиге. Смелим сучељавањем са актуелним проблемима, користећи импозантну литературу, теоријска одређења, прегледе најактуелнијих података и разних дешавања аутор нам даје одговоре на глобалне неправде. Проблемима приступа са социолошког, економског, политичког и филозофског аспекта, што књизи даје мултидисциплинарни карактер. Посебну вредност има приказ различитих теоријских приступа, систематично и јасно излагање, као и критичко изјашњавање. Подробним праћењем и излагањем актуелних дешавања у друштву, аутор доприноси и великом информативном и едукативном садржају књиге.

14 Идеологија тумачења стварности

